

ІНІЦІАТИВА УКРАЇНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ КАСПІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКО-БАЛТІЙСЬКОГО ЕНЕРГОТРАНЗИТНОГО ПРОСТОРУ

Палагусинець Р.В.

За умов вичерпності енергоресурсів, високих цін на них та політичної нестабільності, енергетичну безпеку сьогодні можна поставити в один ряд з безпекою у сфері оборони. Зважаючи на низький рівень забезпеченості країн Європи власними енергоресурсами, проблема енергозабезпечення ЄС є вельми актуальною. У статті відображено стан та перспективи співпраці між Україною і ЄС у Каспійсько-Чорноморсько-Балтійському регіоні у сфері гарантування енергетичної безпеки, розглянуто енергетичні стратегії Європейського Союзу та України, а також історію співпраці між Україною та ЄС в енергетичній сфері, договірно-правову базу, чинні домовленості та здобутки в цій галузі. Аналізуються перспективи співпраці між Україною та Європейським Союзом в Каспійсько-Чорноморсько-Балтійському енерготранзитному просторі у сфері гарантування енергетичної безпеки.

Кількість бібліографічних посилань – 8, мова – українська.

Ключові слова: енергетика, енергетична безпека, транзит вуглеводнів, «Південний потік», «Одеса-Броди».

ВСТУП

В умовах світової глобалізації соціально-економічних процесів гарантувати енергетичну безпеку можна лише шляхом виведення енергетики, як системоутворюючої галузі економіки, на якісно новий, конкурентоспроможний ступінь розвитку. Це, у свою чергу, потребує визначення шляхів розв'язання низки проблем в енергетиці, зокрема модернізації і реконструкції енергетичної інфраструктури, кардинального підвищення рівня енергоефективності, ширшої розробки родовищ вуглеводнів як всередині країни, так і за її межами, диверсифікації джерел енергопостачання, зменшення негативного впливу енергетики на довкілля тощо. Енергетична залежність країн-членів Європейського Союзу та України від імпорту нафти та газу є неприпустимо великою, що становить загрозу національній безпеці зазначених держав.

В якості пріоритету енергетичні стратегії України та ЄС визначають диверсифікацію джерел енергопостачання з метою зменшення залежності від світового монопольного постачальника енергоресурсів. Чорноморський та Каспійський басейни є найбільш перспективними регіонами з точки зору диверсифікації джерел енергопостачання для України, а для Європейського Союзу і маршрутів транспортування енергоресурсів, тобто гарантування енергетичної безпеки. Поступове зближення енергетичної галузі України з внутрішнім енергоринком ЄС та інтеграція до нього є спільним пріоритетом України і ЄС.

Метою дослідження є формування шляхів диверсифікації джерел постачання і маршрутів транспортування енергоносіїв та визначення перспективних напрямів долучення нашої держави до міжнародних енергетичних проєктів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чорноморський регіон з точки зору безпеки характеризується неухильним посиленням політичних та економічних ризиків, зумовлених вже реалізованими і такими, що опрацьовуються енергетичними проєктами. Ці тенденції знаходять своє відображення у локальних конфліктах та при аналізі геополітичних стратегій Росії, США та ЄС щодо регіону.

Так, Росія за допомогою компанії South Stream AG BATH (50% належить BATH «Газпром» і 50% італійській компанії ENI) прагне реалізувати у Чорноморському регіоні будівництво газопроводу „Південний потік”, що має на меті посилити позиції та присутність Росії на європейському енергетичному ринку. Маршрут газопроводу з'єднає м. Новоросійськ (Росія) і м. Бургас (Болгарія) по дну Чорного моря, а далі розділиться на 2 гілки, що прямуватимуть на північний захід та південний схід Європи. Газопровід планується ввести в експлуатацію у 2015 році, потужність якого становитиме 63 млрд. куб. м.

Попередньо як можливий варіант маршруту прокладення газопроводу «Південний потік» розглядалося дно Чорного моря через ділянку, що є економічною зоною України. Відповідно реалізація зазначеного проєкту мала бути узгоджена з нашою державою. Проте, на початку серпня 2009 р. керівництво BATH «Газпром» прийняло рішення дещо змінити маршрут «Південного потоку», у результаті чого зазначений трубопровід заплановано

прокласти в економічній зоні Туреччини. Зміна маршруту подовжує підводну частину трубопроводу на 100 км, що, у свою чергу, може збільшити вартість проекту на \$1,3-1,5 млрд.

Турецька сторона, зі свого боку, погодилася на проведення відповідних досліджень згаданого проекту, проте офіційної згоди на його реалізацію РФ не отримала.

За оцінками фахівців, проект «Південний потік» слід розглядати, головним чином, як політичний, а не комерційний. Така точка зору пояснюється тим, що зазначений трубопровід будується з метою диверсифікації маршрутів поставок природного газу до Європи (оскільки експортуватимуться ті ж самі обсяги газу, що й до моменту спорудження газопроводу). Таким чином реалізація згаданого проекту не збільшить прибутки ВАТ «Газпром», проте збільшить витрати компанії. Так, окрім витрат, що безпосередньо пов'язані із реалізацією проекту, «Газпром» має витратити \$20-22 млрд. на будівництво трубопроводу для подачі газу до «Південного потоку» з родовища Бованенково.

Водночас, Чорноморський регіон охоплений планами ЄС, спрямованими на диверсифікацію джерел і шляхів постачання енергоресурсів. У цьому контексті поряд з реалізацією проекту трубопроводу „Набукко” зростає увага ЄС до енергетично-транспортного коридору «Каспій – Чорне море – ЄС», зокрема планів реалізації енерготранзитних проектів «Грузія – Румунія – ЄС (GREU) та «Грузія – Україна – ЄС» (GUEU-White Stream).

Важливою складовою гарантування енергетичної безпеки та незалежності будь-якої держави є диверсифікація джерел енергопостачання, а також стабільність і гарантованість транзиту енергоносіїв. Залежність від поставок енергоносіїв з інших країн та необхідність забезпечення безперебійного енергопостачання спонукає європейську спільноту приділяти значну увагу питанням розробки дієвих механізмів щодо зміцнення системи загальноєвропейської енергетичної безпеки. У свою чергу, країни, що розміщені у центрі енергетичних маршрутів, не можуть залишатися осторонь у енергетичному діалозі постачальників та споживачів.

Відтак, у рамках реалізації енергетичної політики, спрямованої на утвердження України як надійного партнера в енергетичній сфері, наша держава активно опрацьовує питання організації нових маршрутів транспортування енергоносіїв з Каспійського та Близькосхідного регіонів.

З метою поєднання інтересів країн-постачальників, транзитерів і споживачів енергоресурсів, Україна ініціювала створення Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору. Основною метою цієї ініціативи є підвищення надійності та прозорості енергопостачання до Європи, оптимізація постачання енергоносіїв зі Сходу на Захід, відповідність правил поведінки на цьому просторі нормам і стандартам Європейського Союзу.

Концепція створення Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору була започаткована за ініціативою Президента України 23 травня 2008 року у ході Третього Енергетичного самміту у м. Київ.

Підсумком Самміту стало підписання наступних документів:

- Спільної заяви щодо розробки механізмів реалізації концепції створення Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору (президентів Азербайджанської Республіки, Естонської Республіки, Грузії, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Польща та України);

- Спільної заяви президентів Азербайджанської Республіки, Грузії, Литовської Республіки, Республіки Польща та України щодо проекту Євразійського нафтотранспортного коридору.

На виконання Спільної заяви президентів Азербайджану, Грузії, Латвії, Литви, Польщі, Естонії та України від 23 травня 2008 року було створено Міждержавну робочу групу з питань Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору, до складу якої увійшли представники зазначених країн та ЄК (в якості спостерігача). У ході засідань робочої групи 6-7.10.08 та 4-5.11.08 обговорювались пропозиції України до Концепції Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору та було підготовлено проект спільної декларації щодо зазначеної ініціативи. Документ планувалося винести на обговорення сторін під час Бакинського Енергетичного самміту 15 листопада 2008 року, проте згадане питання не було включено до порядку денного заходу.

Грузинська сторона продовжила роботу над Концепцією і планує винести це питання на обговорення у рамках чергового Енергетичного самміту, що за попередньою інформацією має відбутись на початку 2010 року у м. Тбілісі. У ході робочих зустрічей Міністерством енергетики Грузії було підтверджено факт підготовки грузинської сторони до зазначеного заходу. З огляду на зростаюче занепокоєння щодо гарантій енергетичної безпеки, активний пошук нових каналів транспортування енергоресурсів та необхідність залучення інвестицій у енергетичний сектор, очікується, що у ході самміту країни-учасниці матимуть можливість започаткувати та поглибити співробітництво із зазначених питань.

Наразі пріоритетним проектом у рамках Каспійсько-Чорноморсько-Балтійського енерготранзитного простору є реалізація проекту Євразійського нафтотранспортного коридору, що займає центральне місце у планах диверсифікації шляхів та джерел постачання енергоносіїв на ринки європейських країн.

Одним з основних завдань країн-учасниць (України, Польщі, Азербайджану, Грузії, Литви), а також ЄС у цьому контексті є інтеграція нафтотранспортних систем України та Польщі для постачання каспійської нафти трубопроводом „Одеса-Броди-Плоцьк”.

Згаданий проект передбачає переведення роботи нафтопроводу «Одеса-Броди» з реверсного режиму на аверсний та будівництво трубопроводної гілки «Броди-Гданськ». Нафтопровід «Одеса-Броди-Гданськ» постачатиме каспійську нафту до України, а також країн Європи.

Для реалізації проекту у 2007 р. було створено міжнародне трубопровідне підприємство «Сарматія» за участю

Державної нафтової компанії Азербайджанської Республіки, Грузинської газової та нафтової корпорації, Литовської компанії «Клайпедос нафта», нафтотранспортних компаній ПЕРН «Пшиязнь» (Польща) та ВАТ «Укртранснафта».

Відповідно до техніко-економічного обґрунтування на першому етапі передбачається постачати 5-10 млн. тонн каспійської нафти на українські та європейські НПЗ по існуючій інфраструктурі - трубопроводом «Одеса-Броди» в аверсному режимі та з використанням вільних потужностей південної гілки магістральних нафтопроводів «Дружба», на другому етапі - здійснити будівництво нових елементів інфраструктури для транспортування до 20 млн. тонн нафти на рік і на третьому етапі планується збільшити потужності до 40 млн. тонн нафти на рік.

Згідно з попередніми підрахунками вартість реалізації ЄАНТК становитиме \$2-8 млрд. в залежності від обсягів транспортування нафти. Питання щодо джерел фінансування зазначеного проекту на даний час остаточно не вирішено. Так, МТП «Сарматія» здійснює переговори з ЄК стосовно фінансування Європейською Комісією згаданого проекту.

Сьогодні Каспійсько-Чорноморсько-Балтійський простір може стати основою для формування якісно нової культури енергодіалогу, що у свою чергу, сприятиме зміцненню довіри і зниженню ризиків на всьому енергетичному ланцюгу - від видобутку енергоносіїв у Каспії, їх транзиту через Чорне море і до реалізації на європейському ринку.

Зазначена ініціатива, серед іншого, покликана забезпечити ефективнішу взаємодію між країнами-партнерами, що дозволить швидше реагувати у випадку непередбачуваних ситуацій, спільно контролювати шлях від видобутку до споживання енергоресурсів та створить правові засади відповідальності за взяті на себе зобов'язання.

ВИСНОВКИ

У енергетичній політиці в Каспійсько-Чорноморсько-Балтійському регіоні Україна має послідовно відстоювати свої національні інтереси, намагаючись уникати ускладнень у відносинах з конкуруючими між собою основними центрами сили – РФ, США, ЄС. Підтримуючи збалансовані відносини з усіма основними гравцями в регіоні, найбільшу увагу Україна має приділяти співпраці з Європейським Союзом, оскільки усі енергетичні проекти, реалізація яких може забезпечити Україні певний рівень диверсифікації джерел енергоносіїв і відтак економічної незалежності, можуть бути реалізовані лише за умови активної участі в них Європейського Союзу.

Оскільки договірно-правова база співробітництва між Україною та ЄС у галузі енергетики є майже всеохоплюючою, слід зосередитись на узгодженні механізму практичної імплементації проектів, які можна поділити на середньострокові та довгострокові, а також на ті, що пропонують диверсифікацію нафтових і газових постачань.

ЄС має сформулювати внутрішній код поведінки в енергетичних домовленостях і правила щодо довготермінових контрактів і можливого злиття активів. Щоб уникнути подальшої монополізації та подрібнення Російською Федерацією енергетичного ринку ЄС, Європейська Комісія має отримати право давати попередню згоду на великі енергетичні домовленості щодо довготермінових контрактів і трубопроводів між європейськими і іноземними енергетичними компаніями.

Україні та Європейському Союзу доцільно вести продуману, ефективну політику стосовно держав – постачальників енергоресурсів. Реалізація проектів «Білий потік» та постачання скрапленого природного газу (СПГ) мала б значно більші перспективи за умови залучення газових ресурсів Ірану. Проте на заваді цій перспективі стоїть проблема ядерної програми Ірану і його конфлікт з США та Ізраїлем. У разі застосування ембарго ООН на співпрацю з Іраном в енергетичній сфері, Україна подібно іншим європейським партнерам Ірану зазнає значних збитків. У цій ситуації Україна, маючи імідж держави, що добровільно відмовилась від своєї ядерної зброї, могла б виступити медіатором у конфлікті між США та Іраном з метою нормалізації американсько-іранських відносин і сприяння залученню Тегерана до енергетичних проектів у Каспійсько-Чорноморсько-Балтійському регіоні за участю ЄС та США. В цьому сенсі слід також розробити ефективні стратегії щодо двох інших прикаспійських країн – Казахстану та особливо Туркменістану.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Европейская стратегия безопасности энергоснабжения (Зеленая книга) Европейская комиссия. - М. : Интерсоларцентр, 2002.
2. Енергетична безпека України. Стратегія та механізми забезпечення / За заг. ред. д-ра техн. наук, проф. А. І. Шевцова. - Дніпропетровськ: Пороги, 2002.
3. Енергетичні ресурси та потоки / За заг. ред. А. К. Шидловського. - К. : УЕЗ, 2003.
4. Заболоцький Б.Ф. Розміщення продуктивних сил України. - К., 2002.
5. Проект Енергетичної стратегії України на період до 2030 року та подальшу перспективу. - К., 2003.
6. Annual Energy Outlook 2007 - With Projections to 2030 [Електронний ресурс] // Energy Information Administration. - 2007. - February. - Режим доступу: <http://www.iea.org>
7. National Energy Policy Report of the National Energy Policy Development Group (USA). - May. - 2001.
8. Survey of energy resources [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.worldenergy.org

Палагусинець Ростислав Васильович, Секретар Постійної делегації Верховної Ради України у ПАЧЕС, аспірант Донецького національного університету, тел. (044) 255 24 67, e-mail: palahusinets@rada.gov.ua